Báthori Csaba

Föld sebei Pusztakamaráson

Szászrégen felől gurulunk, érett délután van, a falvakban csendespihenő után ki-kiállnak a poros út peremére az eltévedt lurkók, Kamarás felé. Még nem érintette meg az eget a szürkület, de már vak sínen halad a délután. „Tessenek balra térni, aztán jobbra, a lelkész megmondja majd." Az asszony, aki a kocsi ablakára hajlik, negyvenegy évet szolgált Petrozsényben. Csuklóját, itt mondják: keze-bokáját látom, ahogy az üveg vájatára támaszkodik, s megy tovább. Csupa s-hang itt a levegő, siseg a sűrű s-kötőszóktól a táj, s máris becsöppentünk a faluba, a közepébe. Óvatosan halászunk embert, mert bizalmatlan itt az utca, rogyadozik az egész település, látni: egy szál egészsége sincs.

Pusztakamaráson, úgy tűnik, mezítláb járnak a halandók, mint akit kacsa szült. Balra s jobbra düledező, viszontagságos porták, az udvarok teleszórva aprójószággal, vegyesen, vakon. Egyetlen lebbencs-adag a kerítések túlvilága: egy kajla halomban hömpölyög a porban pulyka, csibe, kutya, ló, cicakölyök és zúgó darázs. Alig lehet megkülönböztetni itt a derűt a megütközéstől. Úgy érzem, színem sincs, úgy hüledezek.

A református templom alól egy szalmakalapos bátyó bújik elő, úgy oldalaz felénk, mintha süppedne lába alatt a talaj. „A Keményet keresik, úgy-e? Na, majd én elviszem." Hogyne, éppen azért tértünk be a faluba, hogy Kemény Zsigmond csontjainak utókorát lássuk. A kerítések tövében, ez szembeötlik, nem lovak, hanem szamarak legelésznek. Szegénység, suvadás, düledező palánk, döglődő flóra és fauna mindenütt. A faluban románok laknak, meg néhány maradék magyar. Így volt ez már 1850 táján is, azóta pedig csak a kisebbség kárára romlott az arány. Szalmakalap mezítláb bandukol mellettünk-mögöttünk, be-beköszön románul egyik-másik porta mögé. Egy kopott kövön – nyitott ingben, ujjai közt csikket szorongatva, erősen foghíjasan – férfiforma ül, sárga arc, haja egy szál se. „Hogy van, Hajma?", kérdezi szalmakalap, meg is akadunk egy pillanatra. „Össze-vissza, mint békán a tollú", tréfál a másik, de látszik, elsüthetne hegyesebbet is.

Láttam már csípás, zsíros-saras alföldi falut, tanyát, világvégét is nem egyet. De ez itt a Mezőség szívében, ez a Pusztakamarás megdöbbentő: minden rög kis panasz, minden kerítés töve szamársikoly, minden ház ajtaja szederjes lyuk, amely mögött valami eszméletlen és kezdetleges sötétben kuksol, vár és vesztegel egy-egy magyar vagy

román örökhűbéres. Nem tudni, kinek szolgál, kit tart urának, kiben hisz és kiben nem hisz a mai szegénység. Úgy ül és sorvad és döglik ott, a háza előtt vagy a kiskocsma poklában, mintha a végítélet legádázabb jakobinusait várná, valami végleges végrehajtást, semmi kegyelmet, kibúvót vagy enyhületet. Az embert itt egyenként kilőtte az elmúlt ötven év, száz év, a hőség vagy a hideg, a hit vagy a hitetlenség, a magyarság vagy a románság, mindegy. Mindenki szemében valami titkos küzdelem nyomai, mindenki az alvilággal, túlvilággal, másvilággal már szövetkezett, minden férfi vedel, mint a szivárvány, senki nem megy sehová, csak lődörög, rövidíti az utat, vagy eldugja lépteit valamely romló, összedűlőfélben senyvedő szállásterületre.

Szalmakalap vezet, majd kísér, majd megint vezet minket. Gyér adatok a szájában, alig tudni, merre s miért gyúrjuk a port, s hogy csontok utókorát mutatja-e, vagy a Mezőség legszárazabb peremét, vagy más szeszélyének fog mindjárt áldozni itt, esetleg ismeretlen látogatók részleges feláldozásával. Nem félünk megközelíteni a semmit, kint a mezőn még madarak libegnek, a lankák lába bársonyos, és messziről sem tekint ránk félelmes magaslataival, jégkorszaki zordsággal valamely hegycsúcs, vagy boszorkányok hűlt helye. Az út, ez a barna és meggémberedett szekérkerékvájat jobbkézt emelkedik, egy figyelmes szamár kobakja mellett siet el, és feljebb, a kisistenek magasában egyszer csak megszűnik útnak lenni.

Ha már ennyit láboltunk, kaptattunk, szívtunk itt, folytatni kell. Szalmakalap csak terel egyre, „menjenek, menjenek bátran arra jobbra, ott görbed a hegy lába, aztán tovább, nincs ott senki, nem kell félni se eleventől, se halottól”. Megyünk is vígasztalanul, vetődünk szinte vízszint, mint egy éhes ágyúgolyó. Hosszan tapossuk a gazt, csíp a csalán, cipőnk már csurom víz a koraesti párák csöppjeitől, Zsófi társam a gyaloglásban már megszólít jó nyersen apát és anyát, de sebaj, – fúródunk előre, át ungon-berken, át száznegyven éven, Kemény iránt, nagy munka-bírással, csak szótlan zúgolódva.

Amolyan tapogató halászat ez, nagy kosarakkal haladunk a száraz vízben, keressük a halat, a nagyhalat, az értékes követ s alatta csontokat, a nagy liberálist, aki ide vetődött haza meghalni, el- és betemetődni, elfelejtődni, eldugaszolni egy sebes pontján a Földet, noha egész súlyával még ma is jelen van az elevenek elfelejtett sorában, és néha megidézzük a róla alkotott mendemondát, legalább azért, hogy méltónak érezzük magunkat az ébrenléthez, félünnepeinkhez és gyarapodó hétköznapjainkhoz. Miért sülünk le, miért tűrjük a csalántövek, a dudvaszárak, zöld szöcskék, csápos és fullánkos rovarok száraz csípéseit, ha nem ezért:

hogy eltöltsünk jobbulási céllal pár percet a nagy halott csontjai fölött, pár percre boldogságot botladozva majd a hantokon, vagy mit tudom én. Üreshúsú könyvmoly, így jöttem ide? Mit tudom én. De ez a zarándoklat, tudom már, rosszabb a hátramenésnél.

„Menjenek csak, menjenek", noszogat szalmakalap. „Na, majd menek én elől." Kivágtat elénk, széthajtja a tetemesebb tüskét a szemünk előtt, szortyog a talpa a hallgatag csapadékban, kissé felmarkolja nadrágszárát, eszelősen lépked tovább homályló, halványfakó alakjában. Vagy három kilométert teszünk meg, akkor érünk egy dudva szegte ösvény alá, ott tovább, be a fekete rozsdás rácson, – s íme, máris benn állunk a sírkertben, kinn isten hatalmas határ ege alatt, éppen ott, ahová elindultunk. A bozótban valami neszez és mocorog, mint a terhes asszony. Közben beszürkült, csöppenős idő van. Mielőtt lépnénk, megpaskoljuk testünket nadrágunkon át: ébredni kell, emberré lenni megint a hüledezésből.

Jobbkézt, alacsony sárga fűben báró Kemény Géza sírja, „hegedűművész, 1909–1945", olvasható szemmagasságban. „Agyonütötték a kamarásiak 45-ben." Sehol, égen és földön, nem találok többet róla. Ki volt ő? Szalmakalap nem tud többet, fordulunk továnn. Géza síremlékével szemközt három mostohán kezelt kő, sírhant, bokáig érő gazban. Középütt, derékmagasságig, oszloptöredék, rajta ez áll: „anyám sírja". Kinek az anyja, mikor született, mikor halt meg, nem tudni. Könyvekből persze ismeretes: a románajkú Csóka Rozália nyugodhat itt, aki fenn a földön alig-alig nyugodott. Jobbra aztán, benn a sarokban négyszögletes kő, közepén lyuk, a felső tagot nyilván ledöntötték, elhordták. Az alsó részen cirkalmas betűkkel: báró Kemény Zsigmond, meghalt 1875. december 22-én. Más adat semmi. Út ide, mondom, nem vezet. Annak idején, igen, talán, amikor a „diófa árnyékába temették". De ma elkerítette ezt a telket a természetes romlás, a közellakók hanyagsága, a nincstelenség, a szellemi porladás. Zsigó báró száz bajjal és elmebajjal szorult vissza ide, ebbe a levegőtlen, mozdulatlan tájba, és ki tudja, mennyit és kinek könyörgött, hogy maradjon-e vagy menjen-e. Szalmakalap alig beszél valamit, azt is amúgy hideg foggal, ki tudja kinek beszéli. Szalmaszál a szájában, repdes balra-jobbra. „Fruzsina küld évente ötven leit, abból mit csináljak. Én kerítettem be ezt a részt, azelőtt elvásott, uratlan hely volt." Téblábolunk még, nincs könnyű mód megszakítani a bánatot, olyan a perc itt. „Mutassak még valamit? Menjünk odébb." Kihátrálunk ebből a sírszuszikból, ahol mégiscsak olyasvalaki lakik, aki valaha hihetetlen bátorságról, szellemi erősségről, helytállásról tett tanúságot. És most majdnem temetetlen, mint Antigoné testvére.

Senki keze nyoma a síron. De minek is? Ki követi utunkat, ha utolér, ami mindenkit utolér? Csontja és szelleme örök, a sírja csatatér, szöcskök és rovarok terepe, dühös turisták talpának alja, valótlan rög.

Aztán kotródunk, tovább a kukoricásban, a falu felé. Az oldalban egy méla ló legel, felénk se bagóz. A kukorica-sás vágja, szeldeli karjainkat, cipőnk már szívja a sarat, zötyög ereinkben a vér, úgy érezzük. Szalmakalap húz elől, alig pislant hátra, megy-megy, majd jó háromszáz méterre megáll. Már kint van a fejünk a rengő, harapós levelekből. „Ni, amott egy folt a kukoricában. Ott volt a kúria. Elhordták, szétvitték. Pár éve még megvolt. Ott élt a báró." A ház tehát már a mennyben, báró a végtelen engesztelés tejútján, mi pedig innen bámulunk messze, hosszan, vajon elérjük-e még bálványunknak legalább valamely féleleven lidércét. Kemény Zsigmond nincsen, éspedig *így* nincsen. Ha volna ház, volna ápolt sír, akkor volna? Nem élne ilyen közel a teljes megsemmisüléshez. Kamaráson azt érzed, minden lejt, görög lefele valamiféle népes fekete foltra, a feledés bugyrába, túl az emlegetés és feltámadás meddőhányóin. Hírének még épp a farkát hallom, Keménynek ez a hallomása. Ilyenkor őrült gondolatok peregnek, pláne efféle kukorica-csalamádéban. Lehet az, hogy Zsigó a végítéletig kibírná ezt a szalmaszáras vackot? Vagy egyszer kijön ide valami sírásó, és feldombolja ezt a redves sarkot? Valahogy fontosnak érzem hirtelen, hogy hőbörögjek. Miféle emberek vesznek körül a közbeszéd terein, ha ez a parányi földdarabka ilyen bűnös?

Cseppenünk lejjebb, le a kertig, a házig, ahol szalmakalap lakik vegyes udvarával, falatka egével, fürge feleségével. Ahogy süllyedünk, meg-megállít a kertje végében-közepén. „Ez az én dinnyém, vegyenek. Ez az én paprikám, vegyenek. Mindenből vehetnek." A dinnyék aprókák, amúgy lanyhán, lomposan szuszognak az indák sűrűjében, szomorkodnak a földön. Egyet hozunk. (Itthon látjuk: több a magja, mint a húsa. Mire kimagvalod, megeszi az íz a szádat.) A paprika? Fonnyadt, foltos, ellenszenves jószág. Az almafán gubics lóg, a paradicsom fanyar, az egész porta valahogy fonákját mutatja. „Hozok kávét." Az asszony kiterítget egy gyűrött, kutyaszájából kirángatott kelmét, arra teszi – tányérka nélkül – a két csészét. Mindkettő ragad a kortalan kosztól. Beszélgetünk, töredékről töredékre szállunk. Lábunknál pulyka pittyeg, kakas köszörüli torkát, tyúkok hancúroznak, az istállóból nyerítés harsan. „Jöjjenek be, megmutatom a házat. Itt eztán mindig megszállhatnak." Betérünk, szobáról szobára szédülünk. Fülledt, büdös homályban legyek kergetőznek, az ablakokban pókok lógnak ingadozva, az asztalon két nagy oldal szalonna verejtékezik, minden valahogy veti le fényét, dugja el járó lábát, szakasztja meg lélegzetét. Kitessékelnek a kamrába is. Red-

ves nagy üvegekben mogorva uborkák úsznak ácsorogva. Egy légyköpte fémtálkában csirkeaprólék, sötétvörös peremmel, bepöttyösödött bőrlebenyekkel. Nincs mód hosszan maradni itt és gyönyörködni.

Dől össze, sorvad el minden, pokolnak érik, mint a Zsigó sírja. Szürcsöljük a kávét, nincs mit tenni, és a pestisre gondolunk. Más bélflóra, mondja párom bíztatgatva. A kerítés sarkában kutya hasal, majd felugrik és csahol. Kinn a kapu előtt szamár puszilgatja a tyúkszaros zöld foltokat. Hatalmas kavicsokon távozunk, befele a falunak, sírok és dinnyék és nyálas csészék után. Szeretem a falut, a parasztember homlokráncait, a kirojtosodott palánkfelsőket, a tátongó lyukként ásító ajtóbejáratokat a szürkésfehér házak falában. Kinn ül a küszöbön egyik-másik asszony, méregeti az esti huzatokat. A kocsmában sötét és piszkos alakok tülekednek a szürkületben, a rikító sárga általános sikola egészen az Aldebaránig hányja világát. Bokánk izzik, ínszalagjaink lázadást mímelnek a kövecsek közt, még be-bepillantunk az esett kertvégekbe.

Talán nem is Zsigó kedvéért jöttünk be ide, hanem azért, hogy meglássuk, miként ragozza jóságát és rosszaságát ez az egész elrománosodott világegyetem. Nem érzek jobbat és jobban itt a fővárosban sem, ha betérek egyik-másik utcába, házhajlatba, kapu alá. Itt kezdem a vezeklést minden reggel, itt számlálom a diktatúrákat követő csődvilág összes közleményét. Talán jó volt megpihenni az erdélyi oldalakban, hegyekben, délutáni fényekben, kaszálók illatában, templomok hitetlen hitmondásában. Vagyunk és nem vagyunk, mint a Zsigó sírja, és mégis halhatatlanságokat szeretnénk eltölteni a Földön. Láttam, hogyan hal meg újra és százszor, és miután láttam őt súlyos nemlétében, már nem vagyok ugyanaz, aki voltam. Láttam, milyen lehet valaki kétszáz éves nemlétében, és azért is tudom elviselni magam jobban, mert összemértem egy kietlen mezőn azt, aki valaki volt, és aki valaki senki azután, hogy eltűnt szemünk elől.